

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

Nyköpings Län

till

KONGL. MAJ:T

i underdänighet afgifna

EMBETS-BERÄTTELSE

för åren 1848, 1849 och 1850.

—•••••

STOCKHOLM, 1853.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nädigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Nyköpings Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna Embets-berättelse för åren 1848, 1849 och 1850. Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010. Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS BEFALLNINGSHAFVANDES

uti

Nyköpings Län

till

KONGL. MAJ:T

i underdånighet afgifna

EMBETS-BERÄTTELSE

för åren 1848, 1849 och 1850.

—•••••

STOCKHOLM, 1853.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§ 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	3.
§ 2. Invånare.....	5.
Lagbrott.....	7.
a) Brotts mot person och äganderätt.....	7.
b) Öfverträdelse af Politi- och Ekonomi- Författningar.....	7.
§ 3. Näringar.....	9.
Jordbruket.....	9.
Boskapsskötseln.....	11.
Skogarne.....	11.
Bergsrörelse.....	12.
Fabriksrörelse.....	13.
Sjöfart.....	14.
Fiske.....	14.
Jagt.....	14.
Salpetertillverkningen.....	14.
Biskötsel.....	14.
Bränvinsbränningen.....	14.
Handeln.....	16.
Handtverkare.....	16-17.
§ 4. Politisk författning.....	18.
Kammarverk.....	18.
Statsbidrag.....	19.
Fattigförsörjningen.....	19.
Politi.....	21.
Offentliga sjukvårdsinrättningar.....	22.
1:o Lazarett och Kurhus i Nyköping.....	22.
2:o Ett Lazarett och Kurhus i Eskilstuna.....	22.
3:o Nyköpings Hospital.....	22.
Städer.....	24.
Nyköping.....	24.
Strengnäs.....	25.
Eskilstuna.....	26.
Thorshälla.....	26.
Mariefred.....	27.
Trosa.....	27.
Malmköpings köping.....	27.

Tabellbilaga

Tabell för Städerna inom Nyköpings Län för åren 1848-1850

Tabell för Landet inom Nyköpings Län för åren 1848-1850

Underdånig Berättelse om tillståndet i statistiskt och ekonomiskt
hänseende i Nyköpings Län under åren 1848, 1849 och 1850.

§ 1.

Länets allmänna beskaffenhet.

Nyköpings Län, som innefattar hela provinsen Södermanland, med undantag af det till Stockholms Län hörande Södertörn, eller Sotholms, Svartlösa och Öknebo häradar, är med hänsigt till inbyggarnes antal det 12:te i ordningen af rikets samtelige Län, men efter vidden det 15:de. Det gränssar i öster till Stockholms Län, i norr till Upland och Westmanland, i vester till Nerike och Hjelmaren samt i söder till Östergöthland och Östersjön.

Länets hela vidd beräknas till nära 66 kvadratmil, hvaraf ungefär 59 utgöras af land och 7 af insjöar och strömmar. Största längden utgör 11 och bredden 8 mil. Flera bergsträckningar genomkorsa Länet i åtskilliga riktningar, af hvilka dock den, som på södra sidan om Hjelmaren inkommer från Nerike och sträcker sig åt Södertörn, samt den vid gränsen af Nyköpings Län belägna Kolnordsåsen äro de betydligaste. Emellan dessa bergsträckningar förekomma ganska vidsträckta, uppodlade och bördiga slätter, såsom Mälaredalen, en del af Rekarne, Nyköpingsslätten med flera.

Länet har sex städer, nemligen Nyköping, Strenghäs, Thorshälla, Eskilstuna, Mariefred och Trosa, och en köping, Malmköping, samt 4 fögderier, hvaraf det *första* utgöres af Jönäkers, Rönö och Hölebo häradar, det *andra* af Oppunda och Willättinge, det *tredje* af Öster- och Wester-Rekarnes samt det *fjerde* af Åkers, Daga och Selebo. Det är indeladt i 2:ne domsagor, nemligen Kongadömet, som består af de 2:ne förra, och Lif-Gedinget af de 2:ne sistnämnde fögderierna. Hvarje härad utgör ett länsmansdistrikt, med un-

dantag af det vidsträcktare och folkrikare Oppunda, som är fördeladt i 3:ne sådane distrikt.

Utom de talrika vikar af Östersjön, Mälaren och Hjelmaren, som till någon del eller helt och hållet omgifva betydligare landsträckor, finnes inom Länet en mängd större och mindre strömmar och insjöar, af hvilka särskildt må nämnas, af de förra:

Nyköpingsån, som upptager flere af de i midten af Länet belägna betydligaste insjöar, och utfaller här vid staden i en vik af Östersjön.

Trosa-ån, som har sin upprinnelse i Daga härad och utfaller i Östersjön vid Trosa stad.

Eskilstuna-ån, Hjelmarens utlopp i Mälaren; och af de sednare:

Båfven, den största insjön, belägen mellan Rönö, Daga och Willättinge härad, af hvilken hufvuddelen har 2 mils längd och $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{2}$ mils bredd, hvarförutan icke mindre än 5 långsträckta vikar genom mera eller mindre breda sund äro förenade med denna sjö.

Långhalsen, angränsande Oppunda, Willättinge, Rönö och Jönåkers härad, är till figuren högst oregelbunden, och bestående af flere åt olika håll gående vikar, från 2 till $\frac{1}{2}$ och 1 mil långa.

Yngarn, mellan Oppunda och Jönåkers härad, $1\frac{1}{2}$ mil lång och $\frac{1}{4}$ till $\frac{1}{2}$ mil bred.

Sillen, 1 mil lång, på gränsen emellan Stockholms Län, Rönö, Hölebo och Daga härad.

Tisnaren, på gränsen af Linköpings Län, $1\frac{1}{2}$ mil lång, *Öljaren*, *Kolsnaren* och *Wiren*, hvardera om 1 mils längd, belägna i Oppunda härad.

Näshultasjön, i Öster-Rekarnes härad, med 3:ne större vikar, $1\frac{1}{2}$ mil lång.

Klämningen, 1 mil lång men endast $\frac{1}{8}$ till $\frac{3}{8}$ mil bred, *Storsjön* $\frac{3}{4}$ mil och *Lockvattnet* $\frac{1}{2}$ mil lång och lika bred, den sednare märkvärdig i det afseendet, att hela sjön består af källvatten; varande alla dessa sjöar belagne i Daga härad.

I allmänhet är Länet skogrikt och endast några få socknar lida af fullkomlig brist derpå, som dock, fastän i ringare mån, ersättes af de inom Länet befintliga 8 häradsallmänningar och 2:ne kronoparker. Af de förra äro Jönåkers och Daga härads, hvardera af omkring 10,000 tunnlands rymd. Åkers af 7,100 tunnland och Öster-Rekarnes af 4,800 tunnland de betydligaste, hvarest i ordningen förekomma Oppunda om vid pass 2,400 tunnland, Wester-Rekarnes om 2,000 tunnland och Selebo om 1,900 tunnland och sist Rönö, som innesluter en vidd af endast 160 tunnland. Utom Daga hä-

radsallmänning, som år 1841, i enlighet med Kammar-Kollegii underdåniga tillstyrkan, blifvit delad på häradets socknar, utan skatt, men med vilkor att icke få, såsom med sockenallmänningarne varit händelsen, på de särskilda hemmanen fördelas, och hvilken nu står under häradsboernes egen disposition, och sedan den tiden redan blifvit i hög grad medtagen, stå de öfrige allmänningarne under skogsbetjeningens tillsyn, och äro antingen redan indelade eller under indelning för traktuggning; hvarjemte de delar deraf, som äro beväxte med ungskog, blifvit ställda under fridlysning. Kronoparkerne Ridö och Sörby, på tillsammans 700 tunnland, äro åren 1832 och 1834 indelade för traktuggning, i enlighet med hvilken hushållsplan årligen afverkats skog, som på auktion för skogsplanteringskassans räkning blifvit till den mestbjudaende försäld. Dessutom finnes parken Tumbo mo eller Råby hed, om hvilken disposition frågan ännu icke var afgjord vid slutet af den tidpunkt, ifrågavarande underdåniga berättelse afser. Jorden, som hufvudsakligen består af lera, på flere ställen blandad med antingen svartmylla, sand eller skogsjord, är i allmänhet god och bördig, synnerligast för höstsäde.

§ 2.

Invånare.

Enligt sednaste femårsberättelse utgjorde Länets folkmängd å landet:		
mantalsskrifne män	27,822.	
» qvinnor	28,849.	56,671.
icke mantalsskrifne män	25,548.	
» qvinnor	28,364.	53,912.
		<u>110,583.</u>
och i städerna tillhopa		9,985.
		<u>Sälunda sammanlagdt 120,568.</u>
Hvaremot, jemlikt 1850 års mantalsslängder, folkmängden utgör å landet:		
mantalsskrifne män	26,941.	
» qvinnor	28,953.	55,894.
icke mantalsskrifne män	25,456.	
» qvinnor	27,172.	52,628.
		<u>108,522.</u>
och i städerna tillhopa		10,579.
		<u>eller sammanlagdt 119,101.</u>

Foljaktligen skulle folkmängden hafva under ifrågavarande 3:ne år blifvit minskad med 1,467 personer och detta ensamt å landet, hvaremot densamma i städerna ökat sig med 594; men då vid 1845 års slut, jemlikt Tabellkommissionens underdåniga berättelse, inbyggarnes antal i Länet uppgick till 118,664, synes det icke osannolikt att detta antal, till följd af något begånget misstag i de till Länsstyrelsen inkomne uppgifter, blifvit i sednaste femårsberättelse uppgifvet något högre än det verkligen utgjort. Jemlikt Tabellkommissionens uppgifter har tillväxten af folkmängden utgjort

under tidskiftet 1821—1825	5,4	procent.
» » 1826—1830	1,4	»
» » 1831—1835	3,2	»
» » 1836—1840	2,8	»
» » 1841—1845	3,3	»

Hvad som mest bidragit dertill att folktillökningen icke varit högre, är den stora utflyttningen af tjenstefolk till hufvudstaden och måhända äfven det af några possessionater vedertagna bruket att afhysa åboerne å en del hemman, och bruka desse hemman jemte sjelfva hufvudgården med så kalladt statfolk.

Genom den väsendtliga förändring i folkundervisningen, som i 1842 års nädiga stadga blifvit påbuden, och nu inom samtliga Länets församlingar finnes införd, har det uppväxande släktet i folkskolorne bibringats kunskap i religion samt i räkning och skrifuing, äfvensom å en del ställen i elementerne af några andra kunskapsämnen, men den tidrymd, som förflutit efter det nämnde förändring i undervisningen trädde i verkställighet, är alltför kort för att af erfarenheten hemta något omdöme om det gamla eller nya undervisningssättets företräde. Emellertid torde det icke vara tvifvelaktigt att folkets *bildning* är i framåtskridande, eluru den förderfliga böjelsen för dryckenskap här i Länet, likasom annorstädes, utgör det största hinder så väl häremot, som hufvudsakligast emot *sedlighetens* tillväxt. I den mån fyllelasten aftager finnes det alltså grundad förhoppning, att brotten och fattigdomen skola minskas, och man äger någon anledning till det glädjande omdöme, att begäret efter rusgifvande drycker begynt blifva mindre allmänt, enär bland yngre personer flere påträffas, som aldrig förtära dylika drycker. En bidragande orsak härtill åter är, utom den alltmäns sig utbredande åsigten om bränvinets skadlighet i både moraliskt och fysiskt afseende, att den så kallade, af nästan hvarje större och mindre jordinnehafvare fordome utöfvade husbehofsbränningen, som jemväl i statsekonomiskt

hänseende medför betydlig förlust både i arbete, spanmål och bränsle, mer och mer uttränges af de större bränvinsapparaterne; ty obestridligt är att desse smärre på en mängd ställen befintlige brännerier, ofta skötte med biträde af barn och tjenstefolk, genom den lätta tillgång på bränvin, de medfört, vållat, att det yngre släktet der på denna förderfliga dryck först fått smak, som sedermera urartat till verklig böjelse.

Brottmåls-Statistiken lemnar för bedömande af folkets större eller mindre grad af sedlighet följande upplysningar:

Enligt Hans Excellens Herr Justitie Stats-Ministerns underdåniga berättelser har inom detta Län antalet af lagbrott, för hvilka personer blifvit sakfällde, utgjort

a) *Brott emot person och äganderätt:*

år 1848 414,
» 1849 . . . . . 351.

b) *Öfverträdelser af Politi- och Ekonomi-Författningar:*

år 1848 412,
» 1849 563,

och har antalet af sakfällde, jemförelsevis med folkmängden, förhållit sig

år 1848 såsom 1 till 167,
» 1849 » » » 147.

För hela riket i medeltal förhöll sig deremot antalet af för brott sakfällde till folkmängden år 1848 som 1 till 110 och år 1849 som 1 till 115.

Enligt Styrelsens öfver Fängelser och Arbetsinrättningar i Riket underdåniga berättelser utgjorde de häktades antal under nedannämde år

	1835.	1840.	1845.	1848.	1849.	1850.
i detta Län	328.	466.	513.	310.	293.	329.
hvaraf för undergående af enkelt fängelse samt vatten- och brödstraff .	247.	351.	310.	218.	214.	230.
för försvarslöshet och olofligt kringstrykande	74.	110.	194.	88.	75.	86.
för undergående af bysättning	7.	5.	9.	4.	4.	13.
hvarförutan antalet barn, som åtföljt föräldrar till fängelserne, utgjort .	2.	6.	15.	6.	3.	—
följaktligen har de häktades antal i Länet understigit antalet sådane år 1835:						
år 1848 med					5 $\frac{1}{2}$	procent,
» 1849 »					10 $\frac{2}{3}$	»

men år 1850 öfverstigit med dock endast	0,30	procent.
hwaremot för hela riket de häktades antal år 1848 öfversteg		
1835 års med	16	»
år 1849 understeg 1835 års med	1 $\frac{1}{3}$	»
» 1850 öfversteg 1835 års med	6,03	»

Af dessa statistiska uppgifter, hvilka torde vara desto säkrare för bedömmande af sedlighetens tillstånd, som Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande har all anledning förmoda, att vederbörande allmänna åklagare icke låtit komma sig till last någon försummelse med brottens och lagöfverträdelsernes beifraude, något som har ett betydligt inflytande på desse uppgifters siffertal, torde den glädjande slutsats kunna antagas, att inom Länet brottens antal äro i aftagande samt att brottsligheten icke är så stor här, som i de flesta andra delar af riket; Och är det anledning till den förhoppning att dessa gynnsamma förhållanden än vidare skola fortfara, sedan, i följd af Eders Kongl. Maj:ts nådiga förordnande, ett nytt cellfängelse med 22 st. celler och 2 större fängrum, utom hostad för Bevaknings-Befälhafvaren, blifvit uppfördt i staden Eskilstuna för nämnde stad samt Öster- och Wester-Rekarnes härader eller, åtminstone hvad Eskilstuna angår, den del af Länet, der jemförelsevis de mesta brott föröfvats, samt derförutan härvarande länsfängelse är vordet försedt med 6 stycken celler, hvarigenom de förderfliga följderna af ransakningsfångars förvarande i gemensambetsfängelser, som utgör en af de största plantskolor för brott, till det väsendtligaste blifvit undanröjde.

Här, såsom öfverallt inom landet, påkallar fattigförsörjningen allt större och större bidrag af de bemedlade klasserne. Enligt den vid sednaste underdåniga femårsberättelsen fogade tabell utgjorde nämnde bidrag

å landet	17,968:	13.	5.
i städerna	6,089:	5.	10.

men enligt härvid i underdånighet fogade tabeller, uppgår

detsamma å landet till	19,287:	1.	5.
och i städerna till	7,353:	27.	4;

men att, oaktadt denna tillökning i fattigunderhållet, välmågan i allmänhet icke är i aftagande, utan tvärtom i tillväxt, kan bland andra anledningar slutas dels deraf, att skatterne till Kronan i allmänhet ingå restfritt, så att vid redogörelsen öfver kronoupphörden icke något belopp för landet balanceras såsom beroende på pantförsäljning, och dels af det ringa antalet kon-

kurs-

curs-, boskillnads- och urarfva-mål, som vid domstolarne å landet förekommit, utgörande enligt Hans Excellens Herr Justitie Stats-Ministerns underdåniga Embetsberättelser för år 1848 blott ett enda och år 1849 fem stycken, samt slutligen af det likaledes ringa antalet af skuldfordringsmål, som inom Länets förekommit, utgörande de hos Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande afgjorde, år 1848 ett antal af 623 för ett sammanräknadt belopp af 41,495 R:dr, » 1849 » » » 718 » » » » 49,765 » » 1850 » » » 404 » » » » 50,491 » samt, jemlikt ofvan åberopade underdåniga berättelser, de vid Härads-Rätterne anhängiggjorde:

år 1848 . . . . . 328 stycken.

och år 1849 . . . . . 377 »

dä deremot i medeltal för hvarje Län de förra utgöra:

år 1848 ett antal af 1,648 för till betalning ådömde 126,538 R:dr,

» 1849 » » » 1,911 » » » » 151,520 »

och de sednare:

år 1848 . . . . . 776 stycken.

» 1849 . . . . . 787 »

Icke heller visar den allt större och större efterfrågan på duglige arbetare, och arbetslönernes stegring i pris, som under sednare tider uppstått, någon minskning i förmögenheten, utan fastheldre att densamma i det hela ökats. Landtmannen har i synnerhet svårighet att, äfven mot dryg betalning, under slätter- och skördetiden erhålla tillräckligt med arbetare. Markegångs-priset å ett drängedagsverke, sådant det af Länets deputerade blifvit bestämdt, har i medeltal utgjort:

under åren 1830 till och med 1834 . . . . . 16 sk. $4\frac{1}{2}$ rst.

» » 1835 » » » 1839 . . . . . 18 » $9\frac{3}{4}$ »

» » 1840 » » » 1844 . . . . . 19 » $7\frac{1}{2}$ »

» » 1845 » » » 1849 . . . . . 17 » — —

och under år 1850 . . . . . 18 » — —

hvarvid är att erinra, det svår missväxt under början af tidskiftet 1845—1849 inträffade, som vållade det då låga priset.

§ 3.

Näringar.

Jordbruket. Detta, som utgör Länets hufvudnäring, är fortfarande i stigande. Allmogen bibehåller det uråldriga tveskiftesbruket, eller att lemna

Berättelse öfver Nyköpings Län för åren 1848—1850.

halfva åkerjorden i träde och beså den andra hälften hufvudsakligen med höstsäd, och endast den förändring härutinnan har i allmänhet blifvit under sednare tid införd, att å en del af trädesjorden klöfver eller andra foderväxter begynt odlas. Deremot finnas å de större egendomarne mer eller mindre fullständiga cirkulations- eller vaxelbruk införde, hvilka brukningssätt väl tarfva mera arbetsstyrka, men lemna en större afkastning, synnerligast genom den rikare fodertillgången de medföra. Vanliga sädesslagen äro råg, som kan antagas utgöra $\frac{2}{3}$ af allt hvad som utsås, hvete, korn, hafra och ärtor, hvarförutan af rotfrukter potates och rofvor odlas, de sednare dock mindre betydligt. Potatesodlingen har numera begynt inskränkas, i anseende till den allmänna sjukligheten, hvaraf denna växt varit angripen under sednare åren. Nyodlingarne fortgå, hvarigenom sädesproduktionen icke obetydligt förökats; och lemna ortens hufvudsäden, råg och hvete, äfven under medelmåttiga år, ganska betydliga öferskott utöfver ortens egna behof, till afyttring åt bergslagerne i Nerike samt hufvudstaden.

De åkerbruksredskap, som mest begagnas, äro plog, årder, vält och klös-harf, hvaraf den förstnämnde hos possessionater undergått förbättring efter Engelska modeller. Å nästan alla större egendomar användas tröskverk och äfven allmogen börjar begagna sig af flyttbara dylika verk.

Den i förra underdåniga berättelsen omförmälda landtbruksskolan i Länet fortgår i oafbruten verksamhet, i enlighet med det reglemente, som derför blifvit under den 14 Augusti 1841 i nåder fastställt, och njuta der årligen 12 friläringar af allmogens barn undervisning, som för hvardera är bestämd till en tidrymd af 2:ne år. Det säkraste beviset för denna skolas gagnelighet för landtbruket är den snara och förmånliga anställning hos ortens jordbrukare, de utexaminerade lärlingarne vinna, och den mängd sökande, som anmäla sig till erhållande af undervisning, för och utan betalning. Skolan är ställd under Länets Hushållnings-Sällskaps öfveruiuseende och underhålles dels af dertill anslagna statsmedel, för sednare åren uppgående till 2000 R:dr Banko årligen, dels ock af räntemedel utaf enskilda, under nämnde Sällskaps förvaltning ställda, donationsmedel. Nämnde Hushållnings-Sällskap, för hvilket Eders Kongl. Maj:t under den 4 Februari 1848 behagat fastställa förnyade stadgar, har, icke minst genom de på grund af samma stadgar inom hvarje härad inrättade hushållsgillen, utgörande afdelningar af Sällskapet, medfört nyttiga följder, synnerligast genom de gagneliga underrättelser i hvad till jordbruket hör, som genom utgifne skrifter utspridas bland Länets invånare, och den håg för en allvarlig och nitisk verksamhet, Säll-

skapet söker hos allmänheten uppväcka för denna den viktigaste af landets näringar.

Boskapskötseln i Nyköpings Län har under sednare tider blifvit bedrifven till större utsträckning, än fordom, hvilket är en naturlig följd af den ökade fodertillgången, som uppkommit genom det här förut omförmälda cirkulationsbrukets införande på de större egendomarne, samt af allmogens mer och mer vedertagna bruk att å en del af åkerjorden odla foderväxter. Den har dock ännu icke vunnit det afseende den torde förtjena, så att för Länets behof är-ligen en mängd boskap, synnerligen oxar, uppköpes från närliggande provinser. Ladugårdsafkastningen förslår väl för Länets eget behof, men lemnar der-utöfver icke, utom å de större egendomarne, synnerligen stora öfverskott till afsalu på andra orter. För kreatursracernes förädlande finnes ett stambollän-deri på egendomen Lindholmen, och har possessionater från utlandet införskrifvit boskapskreatur och får, hvarförutan en af enskilda personer bildad förening har uppstått, som genom egna bidrag har förskaffat 8 Norska hingstar, hvilka finnas spridda åt olika håll inom Länet. Det kan dock ännu icke anses vara afgjort, att utländsk oblandad kreatursrace är den, som i förhål-lande till den högre inköps- och underhållskostnaden är den förmånligaste, utan torde det fastheldre kunna antagas att ortens afvel, väl skött och vär-dad samt lämpligen croiserad, är den för provinsen mest fördelaktiga.

Inom Länet finnas 2:ne djurläkare stationerade, en i Nyköping och en i Eskilstuna, med någon ringa lön af statsmedlen, samt derförutan 4 stycken, af kommunerne ensamt aflönade, bosatte på olika håll i Länet.

Skogarne äro inom detta Län från längre tider tillbaka betydligt min-skade genom misshushållning, och ehuru föredömen vid en del, till traktugg-ning indelade krono- och boställsskogar samt allmänningar, i förening med det högre saluvärde trädvaror i sednare tider erhållit, bidragit dertill, att några större egendomsinnehafvare låtit för nyssnämnde ändamål indela sina skogar och vinnlägga sig om en mera rationell hushållning, är dock värden af skogarne i allmänhet inom Länet icke sådan man skäligen kan fordra. Synnerligen aumärkningsvärdt är den äfven här i Länet uppstådda industrien att inköpa nära intill segelled belägna hemman, som äro rika på skog, endast för att till afsalu sköfva denna, och sedermera till det pris som kan betingas åter försälja egendomen, utan att ens försorg drages om återväxt af träd å de förödda fäl-ten, genom de sednares besåning, plantering eller fröträds qvarlemnande. För närvarande äro väl skogarne i det närmaste tillräcklige för Länets eget behof,

men det är utan tvifvel att genom en riktig förvaltning de derutöfver skulle lemna ganska betydliga öfverskott att afyttra.

Till rekognition äro vidsträckt skogssträckor upplätne jernverken. Ensamst Åkers styckebruk har af Åkers, Öster Rekarne och Selebo häraders allmänningar blifvit tillagdt omkring 14,000 tunnland, Stafsjö styckebruk och Wirå jernbruk af Jönåkers härads allmänning omkring 5,200 tunnland, Näfvevarns bruk och Tunabergs kopparverk 11,800 tunnland af sistnämnde allmänning, hvarförutan till Hällefors' och Forsa med flera bruk lyda rekognitionsskogar.

De egentliga skogarne bestå af furu och gran; men i beteshagar och inägor finnes rik tillgång på löfskog och björk, al, ek med flera slag.

Till boningshus begagnas i allmänhet timrade byggnader, täckte med tegel eller bräder och torf. Ladugårdarne äro dels timrade, dels uppförde af korsvirke och bräder, sällan af sten, med halm- eller tegeltak. Den mesta stängseln är uppförd af träd. Inom Länet finnas 55 grof- och 2 finbladiga tullsågar, taxerade till 35,800 Rdr.

Bergsrörelse. Malmuppfordringen från de i Länet befintlige grufvor har enligt Bergs-Kollegii underdåniga berättelse utgjort:

år 1848	44,001	Sk ℓ	Tackjernsvigt.
» 1849	47,453	»	»
» 1850	43,233	»	»

och har tackjernstillverkningen uppgått

år 1848 till	19,749	»	»
» 1849 »	16,676	»	»
» 1850 »	22,081	»	»

Hvad gjutgodstillverkningen beträffar, visar nyss åberopade berättelse att Nyköpings Län har ojämförligt största andelen deri. Den har utgjort

år 1848	7,953	Sk ℓ	Tackjernsvigt.
» 1849	4,474	»	»
» 1850	6,790	»	»

eller emellan $\frac{1}{4}$ -del och $\frac{1}{2}$ -del af rikets hela tillverkning; hvaruti dock ingår kanongjutningen vid Åkers och Stafsjö styckebruk.

Den för ifrågavarande 3:ne år uppgifna stång- och ämnesjertillverkningen har i medeltal utgjort 16,499 $\frac{2}{3}$ Sk ℓ , hvaraf 6,363 $\frac{2}{3}$ vid smidesverkstäder med oinskränkt tillverkningsrätt, och jernmanufaktur-tillverkningen 6,775 $\frac{1}{2}$ Sk ℓ , allt bergsvigt. Under denna tid har anläggning af nya stångjernshärdar eller manufakturverkstäder icke ägt rum, hvaremot nedläggning af icke min-

dre än 8 härdar, med tillhoppa 1,750 *Skz* smidesrätt och 2 härdar utan upp-
gifvet tillverkningsbelopp, under samma tidrymd blifvit beviljad. Af oia-
skränkt smidesrätt begagnade sig:

år 1848	5	Bruk.
» 1849	6	»
» 1850	7	»

Inom detta Län finnes endast en koppargrufva: vid Tunaberg i Tuna
socken och Jönåkers härad, af mindre betydighet, och 2:ne kopparhamrar,
den ena vid nyssberörde ställe och den andra, tillkommen år 1848, vid
Forssjö bruk i Stora Malms socken af Oppunda härad, hvarvid smidet utgjort:

	vid Tunaberg.		vid Forssjö.		
år 1848	46	<i>Skz</i> 1 <i>Lz</i> 16 <i>z</i> .	—	—	—
» 1849	61	» 8 » 11 »	14	<i>Skz</i> 6 <i>Lz</i> 3 <i>z</i> .	
» 1850	94	» 14 » 5 »	22	» 5 » 11 »	

Å det vid Tunaberg befintlige koboltverk har tillverkats:

år 1848	2,588	<i>z</i> .
» 1849	3,765	»
» 1850	5,663	»

Fabriksrörelse. Af de å landet befintliga fabriker är det å Harg invid
Nyköpingsån, $\frac{1}{2}$ mil härifrån staden anlagda bomullsspinneri med dertill hö-
rande kemiska blekeri det betydligaste. Det uppfördes af aflidne Grosshand-
landen Aug. Bergman, samma år eller 1842 en dylik honom tillhörig fabrik
i Stockholm genom vådeld förstördes. Vid första anläggningen bestod det af
2,500 spindlar, men sedermera har det blifvit utvidgadt, så att spindlarnes
antal nu uppgår till 4,000, och har tillverkningsvärdet

år 1848 utgjort	275,808	R:dr 24 sk.	3 r:st B:ko,	och antalet arbetare	109.
» 1849 »	338,822	» 27 »	— — »	»	143.
» 1850 »	313,089	» 22 »	6 »	»	156.

I öfrigt funnos år 1850 följande fabriker, verk och inrättningar å landet:

4 pappersbruk med ett sammanlagdt värde af	39,500	R:dr,
43 tegelbruk » » »	70,222	»
25 kalkugnar » » »	8,767	»
124 skattlagda tullmjölqvarnar om tillhoppa 326 par stenar med ett sammanlagdt värde af	399,081	»
57 dito sågqvarnar » » »	35,854	»
4 stampar » » »	7,502	»
1 hjulfabrik, värd	5,000	»

samt 1 skedvattensfabrik, 1 lack-, kimröks- och terpentinfabrik och 8 garfverier utan åsatte värden; hvarförutan det vid Åkers styckebruk befintlige, af enskild person disponerade krutbruket lemna sysselsättning och arbetsförtjenst åt ett icke obetydligt antal personer; likasom det i Fors' socken invid Eskilstuna befintliga Carl Gustafs Stads Krono-Gevärsfaktori.

Sjöfart. Ehuru Länet till mera än $\frac{2}{3}$ omgifves af hafvet och 2:ne stora segelbara insjöar, utgör dock skeppsfarten icke någon betydlig näringsgren.

Enligt hvad nemligen officiella berättelser gifva vid handen, voro inom Länet å landet till beskattning uppgifna fartyg och båtar om 5 lästers dräglighet och deröfver

år 1848, 22 stycken om tillsammans	. . .	355 läster,
» 1849, 20 » » »	. . .	312 »
och » 1850, 19 » » »	. . .	288 »

alla för inrikes sjöfart.

Fiske. Detta, hvaraf egentligen strömmingsfisket utgör skärgårdsboernes hufvudsakliga näringsfång, kan äfven, hvad fisket i insjöar och strömmar angår, betraktas såsom en icke obetydlig binäring.

Jagt. Skärgårdens invånare hafva någon biförtjenst i skjäl- och sjöfogsjagten, och ehuru Länets naturliga beskaffenhet är gynsam äfven för annan slags jagt, har det ändamålsvidriga sätt, hvarpå den hitintills bedrifvits, utgjort största hindret därför, att denna näring icke för närvarande kan bereda dess idkare någon egentlig inkomst.

Salpeterstillverkningen. Jemlikt de till Komitéen för Salpeterärendena ingångna räkenskaper har för Statens räkning inom Länet tillverkad salpeter blifvit inköpt

år 1848 för ett belopp af	. . . . .	2,475 R:dr 13 sk. —
» 1849 » »	. . . . .	1,546 » 10 » 7 r:st.
» 1850 » »	. . . . .	1,653 » 46 » — —

Biskötsel idkas äfven i detta Län, men är i allmänhet af föga betydenhet. Flere handaslöjder utöfvas med skicklighet, men, med undantag af väfnader från Wingåker, föga utöfver Länets eget behof.

Bränvinsbränningen. För att ådagalägga den förut i denna underdåniga berättelse anmärkta minskning i de smärre och enklare brännvinspannornas antal, som på loppet af ett tiotal af år, derunder beskattningsslagarne för denna tillverkning blifvit väsendtligt förändrade och redskapens beskaffenhet mera

fullkomnad, har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig böra meddela följande tabeller, utvisande de under nedannämnde år vid mantalsskrifning till beskattning uppgifne bränvinsbränningspannor:

År 1840.		1:sta klassen.	2:dra klassen.	5:te klassen.	6:te klassen.
till och med 10 kannor		11	—	—	—
derifrån » 20 »		2,438	7	1	—
» » 30 »		1,008	42	1	1
» » 40 »		93	31	3	1
» » 50 »		16	36	9	1
» » 60 »		7	40	6	—
» » 70 »		1	28	3	—
» » 80 »		1	4	3	—
» » 90 »		—	7	6	—
Summa		3,575	195	32	3

År 1850.		1:sta klassen.	2:dra klassen.	3:dje klassen.	4:de klassen.
till och med 10 kannor		6	—	4	3
derifrån » 20 »		1,374	28	3	3
» » 30 »		170	31	4	—
» » 40 »		9	18	1	1
» » 50 »		—	14	3	—
» » 60 »		1	10	1	1
» » 70 »		—	1	—	—
» » 80 »		—	—	—	—
» » 90 »		—	1	—	—
Summa		1,560	103	16	8

Då bränvinspannorne vid 1840 års slut sålunda uppgingo till ett sammanräknadt antal af 3,805 med en afgift af 30,096 R:dr 12 sk. 6 rst., hafva

de vid 1850 års slut nedgått till 1,687, med 18,844 R:dr 5 sk. 8 rst. afgift. Och som någon anledning icke förefinnes till det antagande att kvantiteten af tillverkad brännvin inom provinsen under sednare åren minskats, utan snarare ökats, samt brännvinsbränningsafgiften derunder är vorden höjd för alla pannor, kan ett sådant förhållande icke annorlunda förklaras, än att de så kallade ång- eller konstbrännerierne, hvilka under sednare tiden mera än förut begagnas och der den ojemförligt största kvantiteten brännvin numera tillverkas, icke äro, med hänseende till afverkningsförmågan, så högt beskattade, som den mindre och enklare redskapen.

Handeln å landet med landtmannavaror, hufvudsakligen bestående af spanmål och fiskvaror, underlättas å de intill Östersjön och Mälaren närbelägna orter genom kommunikationer sjöledes till hufvudstaden. En icke obetydlig kvantitet spanmål afsättes i bergslagen och Örebro. Å landet funnos år 1850 12 stycken handlande, utom de i Malmköping bosatte. Följderne af Kongl. Maj:ts den 22 December 1846 utfärdade nådiga Handelsordning hafva på så kort tid, som derefter förflutit, icke kunnat fullständigt visa sig; dock har man hitintills förmärkt, att hvad allmogen vinner derpå, att utan längre resor till städerna få sine verkliga behof af köpmannavaror uppfyllde, förlorar den genom ökade tillfällen att med större lätthet förse sig med öfverflöds- eller lyxartiklar; och då handelsbodarne å landet icke bereda någon egentlig afsättning af landtmannavaror, eller uti dem erhållas varor för bättre pris än i städerna, äro åsigterne delade om fördelen af denna handel. Derförutan underlättar beskaffenheten af desse handelsbodas oloflig brännvinsminutering, på samana gång den i hög grad försvårar möjligheten att med framgång derå anställa åtal.

I hvad mån antalet af handtverkare å landet uuder ifrågavarande tidskifte blifvit ökad eller minskadt, utvisar nedanstående tabell:

	1848.		1850.	
	Handtverkare.	Arbetare.	Handtverkare.	Arbetare.
Smeder	42	50	48	38
Bagare	1	—	—	—
Gelbgjutare	1	—	—	—
Guldsmeder	1	1	1	1

Snick-

	1848.		1850.	
	Handtverkare.	Arbetare.	Handtverkare.	Arbetare.
Snickare	18	4	19	13
Kopparslagare	7	3	5	1
Glasmästare	1	1	1	1
Hattmakare	1	—	—	—
Kakelugnsmakare	4	5	5	3
Målare	2	1	3	1
Sadelmakare	7	1	7	4
Skomakare	71	22	73	25
Skräddare	58	13	51	21
Svarfvare	3	1	3	2
Murare	6	—	7	—
Wagnmakare	1	—	—	—
Slipare	1	6	2	3
Summa	225	108	225	113

Då så kallade Gerningsmännen och deras arbetare utgjorde år 1848 ett antal af 479 och år 1850 527.

För kommunikationernes lättande hafva följande förut påbörjade arbeten inom Länet blifvit fullbordade under loppet af åren 1848, 1849 och 1850:

1:o	dels sänkning af och dels vägomläggning vid Bleckbacken på landsvägen emellan Önnersta och Blacksta gästgifvaregårdar, hvarför i statsbidrag utgått	B:ko R:dr	1,333: 16.
2:o	sänkning af Hollspångabacken på landsvägen å Thorshälla stads område, d:o d:o	»	» 675: —
3:o	d:o af Mosstugubacken på landsvägen emellan Wadsbro gästgifvaregård och Malmköpings köping, d:o d:o	»	» 270: 32.
4:o	d:o af Genne qvarnbacke på landsvägen emellan Sätra och Ahlsätters gästgifvaregårdar, d:o d:o	»	» 660: —
5:o	d:o af Borrvindsbäckarne, jemte förbättring af vägen vid Löfsund, emellan dels Nyköping och Svärdsbro gästgifvaregård och dels sistnämnde ställe och Aspa gästgifvaregård, d:o d:o	»	» 5,150: —

Berättelse öfver Nyköpings Län för åren 1848—1850.

6:o sänkning af Ljusbro-, Brink- och Yppenskogsbackarne på vägen emellan Malmköpings och Flens gästgifvaregårdar, med statsbidrag af	B:ko R:dr	6,920: —
7:o förbättring af åtskilliga vägar å Nyköpings stads område, d:o d:o	» »	2,266: 32.
8:o vägomläggning vid och sänkning af Wisbro backe på vägen emellan Steusjö och Wreta gästgifvaregårdar, d:o d:o	» »	1,900: —
		Summa B:ko R:dr 19,175: 32.

§ 4.

Politisk författning.

Kammarverk. Härmed hafva några väsendtliga förändringar under den tid. förevarande underdåniga berättelse afser, icke inträffat, utan inskränka sig desamma hufvudsakligen till några skatteköp, anläggning af 9 stycken nya tullmjölqvarnar och 1 d:o såg, utbyte af $\frac{1}{8}$ mantal rå och rör till ecklesiastikboställe, samt några å allmänningarne befintliga lägenheter, som, efter tilländalupne frihetsår, ingått i skatt, tillökning i de oskattlagde bebyggde lägenheter-nes antal med 162, och i de från hemman på viss tid eller lifstid afsöndrade lägenheter med 151; hvarförutan hemmantalet blifvit till någon del ökadt derigenom, att åtskilliga å allmänningar upptagne och sedermera skattlagde hemman först nu blifvit beräknade, ehuru rätteligen tillhörande föregående femårsskiften. Den bifogade tabellen utvisar i öfrigt hemmanens och lägenheter-nes olika natur och beskaffenhet m. m. Hemmansklyfningen har varit ringa, hvartill i betydlig mån bidrager det stora antalet af större egendomar, som finnas inom Länet, och i följd deraf det jemförelsevis ringare antalet själfägande bönder. Enligt de af vederbörande häradsskrifvare år 1846, för det föregående året, upprättade statistiska tabeller, ägde nemligen bondeståndet inom detta Län icke fullt 900 mantal, då deremot de öfrige klassernes hemmantal uppgick till mer än 2,000. Nämnde tabeller utvisa i öfrigt att hvarje mantal af den allmogem tillhörige jord i medeltal är fördeladt på 3 åboer.

Skiftesverket hade, enligt Öfverdirektörens vid Landtmäteriet af trycket år 1852 utgifna underdåniga berättelse, inom detta Län vid 1850 års slut

sålunda fortgått, att alla ägorna undergått faststaldt en- eller laga skifte, eller ock storskifte, som troligen icke rubbas på . . . 413 $\frac{5}{8}$ förmedlade mantal, endast utägorna d:o d:o . . . . . 83 $\frac{1}{8}$ » »
 hvadan och då 2,416 $\frac{3}{4}$ mantal antagits icke komma att undergå laga skifte, endast 482 $\frac{7}{8}$ mantal, eller ungefär lika med de redan skiftade mantalen, beräknats återstå för dylik förrättning;

år 1848 hafva skiftats	34 $\frac{1}{8}$	mantal med utflyttningsbidrag af Staten	546: 26. 6.
» 1849 » »	20 $\frac{1}{4}$	» » »	762: 4. 6.
» 1850 » »	14 $\frac{1}{8}$	» » »	525: 30. 8.

Summa 69 $\frac{1}{8}$ . . . . . B:ko R:dr 1,834: 13. 8.

Statsbidrag. Enligt bifogade sammandrag af de från fögderierne och städerna inkomne statistiska tabeller, hvaruti statsbidragen upptagits särskildt för hvarje slags hemman och näring, hafva sådane bidrag tillsammans utgjort:

för landet	537,630: 18. 6.
» städerna	53,456: 41. 6.

Summa B:ko R:dr 591,087: 12. —

Enligt nästföregående femårsberättelse utgjorde nämnde bidrag:

för landet	554,178: 42. 2.
» städerna	49,714: 23. 5. 603,893: 17. 7.

och har således minskats

för landet med	16,548: 23. 8.
--------------------------	----------------

men ökats

för städerna med	3,742: 18. 1.
----------------------------	---------------

eller på det hela en minskning af . . . . . 12,806: 5. 7.
 som härrörer från nedsatt bevillning och minskning i bränvinsafgiften, äfvensom det lägre markegångspris, som legat till grund vid beräkningen för nu ifrågavarande 3:ne år, mot det för de nästföregående fem åren, hvilket haft inverkan på derefter utgående ordinarie ränta, afrads- och kronotionde spanmål. Tillökningen för städerna härrör af ökade fattig- med flera kommunalafgifter.

Fattigförsörjningen verkställes i öfverensstämmelse med Kongl. Maj:ts nådiga förordning den 24:de Maj 1847, dels genom de fattiges och mest behöfvandes intagande å fattighuset, som å några ställen är förenadt med arbetsinrättning, dels genom utackordering eller meddelande af understöd i födo-

ämnen och penningar; Och har förändringen i berörde hänseende medfört det goda, att åtminstone fattighjonen upphört att tigga, men deremot vållat högre utgift för de skattdragande, likasom det är ostridligt, att hoppet och vissheten att i en framtid i behofvets stund vara berättigad till fattigunderstöd hos en och annan alstrar lättja, liderlighet och slöseri; också har mer än ett fattigvårdssamhälle erfarenhet derom, att familjefadren på dryckenskap och andra laster offerar den ofta icke obetydliga förtjenst, han särdeles under sommaren kan påräkna, dervid denna visshet om hustrus och barns underhåll på fattigvårdens bekostnad otvifvelaktigt ingifver honom mera säkerhet att följa sin förderfliga böjelse. Stadgandet i 15 § af högstberörde nådiga förordning, att den som ej är fattighjon, icke må inskränkas i rättigheten att välja vistelseort, der honom sådant af andra skäl ej lagligen kan förmenas, har varit af välgörande verkan för den fattige, men ordentlige arbetaren, som sålunda äger använda sin verksamhet, der han bäst finner sin utkomst, men ock i andra fall medfört svårigheter, särdeles derigenom, att det fattigvårdssamhälle, som äger de rikaste tillgångarne eller lemna bästa understödet, öfverhopas med de flesta inflyttningarne och sålunda i en framtid äfven med det största antalet behöfvande. Detta samhälle kan, sedan Kongl. Kungörelsen den 5 December 1788 blifvit upphäfvden, genom Kongl. Maj:ts förnyade nådiga stadga angående försvarslöse personer af den 29:de Maj 1846, numera icke framställa annat lagligt skäl för bestridande af en persons inflyttande i församlingen, än den i 1 Kapitlet 1 § och 4 Kapitlet 26 § 4 momentet af sistberörde nådiga stadga meddelade bestämmelse, i enlighet hvarmed en försvarslös person sålunda är inskränkt i rättigheten att välja vistelseort, att af vederbörande tillsyningsman beror att lemna honom tillåtelse att på högst en veckas tid besöka angränsande socken eller stad; men detta skäl finnes ofta vara oanvändbart, ty ännu saknas bestämmelse om hvilken skall för en persons hemort i dylika fall antagas, hvarom stadgandet i 14 § af fattigvårdsförordningen endast har afseende på fattighjon.

En annan omständighet, som torde förtjena största uppmärksamhet, är att lösa personer, icke straffade för brott, men lättjefulla och liderliga, utan tillåtelse drifva omkring i landet, till dess de gripas och på fångskjuts till länsfångelserne insändas, hvarifrån de vidare transporteras till sine hemorter. för att ställas under vederbörande tillsyningsmans vård, men, då denne lagligen icke äger tillräckliga medel att kvarhålla dem, åter förnya sitt kringstrykande lif, med samma påföljd, den de för sin del icke särdeles frukta och som sålunda inskränker sig dertill, att Staten och någon gång kommunen få

vidkännas betydliga transportkostnader. Till afhjelpande af denna olägenhet kunde ett mera verksamt medel finnas derutinnan, att äfven andre försvarslöse, än de, på hvilka föreskriften i 2 Kapitlet 6 § 1 momentet af högstberörde nådiga stadga inträffar,ingo dömmas att, fastän icke tillhoppa med verkliga brottslingar, på viss tid och bestämdt ställe, under uppsigt och tvång hållas till nyttig sysselsättning, hvarigenom man äger hopp att de skulle återföras till arbete och ordning samt till inseende af nödvändigheten att, till undvikande af allmänt arbete, skaffa sig stadig vistelseort och utkomst. Först härigenom kan fattigförsörjningen bringas till sitt rätta ändamål att lemna understöd och hjälp åt dem, som äro urständsatte att sig sjelfve försörja.

Inom detta Län är hela Södermanlands Regemente, 111 n:r af Lif-Regementets Grenadier-Corps och 15 n:r af Lif-Regementets Husar-Corps inroterade, äfvensom Södermanlands andra Båtsmanskompani, bestående af 142 n:r. Här, såsom på flere andra ställen i riket, är båtsmansroteringen den för de skattskyldige minst betungande, när öfver hufvud dubbelt så stort hemmantal är anslaget till en båtsmansrote, som till en soldatrote, ehuru underhållskostnaden i det närmaste är lika, med undantag af den för båtsmanshållet högre utgiften för beklädnad.

Skjutsningsbestyret underlättas betydligt af de i detta Län befintlige allmänna vägars synnerligen goda beskaffenhet. Genom användande af tjenligt fyllningsämne, hvarå i allmänhet finnes god tillgång, och sedan den ordning blifvit införd att gruset om sommaren framköres till sidan af vägarne och på hösten utbredes, hafva desse här vunnit den fasthet, att de torde kunna anses som de bättre i riket; dock finnes ännu å vägarne en mängd för trafiken hinderlige större backar, för hvilkas afskärande eller kringgående, genom nya vägars anläggande, det vore synnerligen gagneligt, att bidrag af statsmedel kunde erhållas. Vid 1850 års slut var endast å några få gästgifvaregårdar skjutsningen ställd på entrepenad, och har densamma under sommartiden, då göromålen vid jordbruket och fordra största arbetsstyrkan af folk och dragare, på sednare åren väsendtligen minskats, i följd af den uppkomna lifliga ångfartygstrafiken.

Politi. Folkundervisningen besörjes, såsom förut är nämnt, på sätt genom Kongl. Maj:ts nådiga stadga derom af den 18:de Juni 1842 är föreskrifvet. Sålunda finnas 100 egentliga folkskolor, hvaraf 77 fasta och 23 ambulatoriska. Af de fasta äro 14 gemensamma för 2 socknar hvardera; 4 finnas vid jernbruken Hällefors, Åker, Högsjö och Stafsjö och en vid Tullgarns Kongl. Lustslott. Härförutan äro inom länet inrättade 3 särskilda flickskolor, en små-

barnsskola och en slöjdskola. För danande af Folkskole-Lärare finnes sedan år 1843 ett Institut i Strengnäs.

En arbets- och förbättringsanstalt för barn är inrättad, stående under särskild Direktion, med Landshöfdingen till Ordförande och af honom tillkallade Ledamöter.

Offentliga sjukvårdsinrättningar för Länet äro:

- 1:o Lazarett och Kurhus i Nyköping,
- 2:o Ett Lazarett och Kurhus i Eskilstuna, för denna stad samt Öster- och Wester-Rekarnes härad.
- 3:o Nyköpings Hospital.

Utgifterna hafva under nedannämnde 3:ne år uppgått:

	vid Lazarettet. i Nyköping.			vid Kurhuset. i Nyköping.			vid Kurhuset i Eskilstuna.		
år 1848 till	4,393:	38.	6.	2,361:	20.	7.	1,368:	7.	10.
» 1849 »	4,668:	6.	3.	2,041:	9.	4.	1,221:	6.	5.
» 1850 »	4,597:	37.	4.	1,928:	33.	6.	1,242:	46.	2.
Summa	13,659:	34.	1.	6,331:	15.	5.	3,832:	12.	5.

Och har behållningen, som

vid 1847 års utgång ut-

gjorde . . . . . 6,136: 28. 7. 6,901: 22. 5. 1,105: 7. 10.

vid slutet af år 1850 ökat

sig till . . . . . 7,427: 33. 11. 7,714: 41. 11. 1,647: 30. 5.

hvaraf dock det för kurhuset i Nyköping uppförda belopp till största delen består af i landet inestående uppbörd, som först under ett följande år inflyter. Kurhusafgiften har under nämnde 3:ne år utgjort 6 sk. för hvarje mantals-skrifven person inom Rekarnes fögderi och Eskilstuna stad, men för öfriga Länet 5 sk. Banko.

Vid hospitalet har i medeltal under ifrågavarande 3:ne år 56 personer erhållit vård och dagportionskostnaden utgjort 7 sk. 5 rst. Hela utgiftssumman för denna tid har uppgått till 15,351 R:dr 43 sk. 9 rst. Banko.

Inom Länet finnas 3:ne Provincial- och 2:ne extra Provincial-Läkare anställda, äfvensom en ensamt af kommunen adlönad Distrikt-Läkare för Floda socken. Jemte de apotheker, som finnas i samtliga städerna, äro dylika anlagde vid Malmköping, samt i Björnlunda, Floda och Westra Wingåkers socknar; hvarförutan vid Bie i Floda socken en så kallad kallvattenkuranstalt finnes inrättad.

Antalet af taxerade krogar och andra näringsställen som, oberäknadt gästgifverierne, år 1847 uppgick till 66,
 utgjorde år 1850 52,
 hvadan en minskning af 14 stycken i detta antal ägt rum, och det endast å landet.

Genom en inför Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 16 Juli 1847 träffad öfverenskommelse, att gälla under 10 år, räknadt från den 1 derpåföljde September, hafva Länets samtliga invånare, med undantag dels af 8 socknar, deraf de flesta utgöras af öar och holmar i Mälaren, dels af några skärgårdshemman, tillförbundit sig att i premier utbetala: för dödad varg 20 R:dr och lo 13 R:dr 16 sk. Banko, ehvad djuret dödats i eller utom skallgång; Och har härigenom rofdjurens utödande ganska mycket befordrats, emedan det betydliga premiebeloppet, med afseende derpå, att ungar af dessa rofdjur, om de få tillväxa, ästadkomma fullt lika stor skada som de fullvuxna, blifvit bestämdt till *lika* stort belopp för de förra som de sednare, och hvilket sporrat hågen att om våren uppsöka desse rofdjurs iden, som utgör det grundligaste sättet att förminska och utrota desse skadedjur. För utbetalning af desse premier har Pröfnings-Komitéen erhållit uppdrag att bestämma huru mycket hvarje socken bör, efter beräkning af det förmedlade hemmantalet, erlägga, hvilken afgift derefter till Kronofogden inbetalas och sedermera i Landtränteriet insättes bland Länets Jagtkasse-medel.

Under den 23 Februari 1844 har Kongl. Maj: i nåder fastställt reglemente för Länets Brandstodsbolag, hvilken högst gagneliga inrättning nu så betydligt tillväxt, att teckningssumman vid slutet af räkenskapsåret 1850 uppgick till 13,840,370 R:dr med ett ansvarighetsbelopp af 13,897,800 R:dr, och hafva de utskrifne bidragen utgjort:

år 1848	1 sk. 8 rst. på	100 R:drs	ansvarighetsbelopp.
» 1849	1 » 6 »	» »	»
» 1850	1 » 4 »	» »	»

Inom de flesta socknar finnas sockenmagasiner, för beredande af tillgång till spannmål under inträffande missväxter och för andre nödige behof. Bland öfriga anstalter, afseende besparingsändamål, må i första rummet nämnas den för Nyköpings stad och län bildade sparbank, som vid 1850 års utgång ägde en reservfond af 5,601 R:dr 34 sk. 4 rst., hvarjemte insättarnes innestående fond utgjorde 153,237 R:dr 46 sk. Banko. Dylika, ehuru mindre, banker finnas inom Öppunda härad, samt i Eskilstuna, Strengnäs och Trosa städer.

Städer.

Nyköping, Länets residensstad, är belägen vid äns af samma namn utlopp i en vik af Östersjön. Invånarnes antal utgjorde år 1850: 3,781. Stadens jord, uppskattad till $8\frac{1}{2}$ mantal, uppgår till 694 tunnland, deraf 438 tunnland utgöra åker, hvarå odlas säd, potates och foderväxter.

Handeln, som år 1850 idkades af 33 Minuthandlande, bedrifves endast på inrikes ort samt Norrige, och är jemförelsevis icke af någon större betydhet. Handelsflottan utgjorde

år 1840 . . .	8 fartyg om tillhopa	142 läster,			
och år 1850 . . .	10 » » »	145 »	hvarförutan	3:ne ång-	fartyg om tillsammans

130 hästars kraft underhålla reguliera turer emellau denna stad och hufvudstaden, och det ena af desse fartyg utsträcka sina resor jemväl till Westervik och Calmar. Kommers-Kollegii underdåniga berättelse om Sveriges inrikes sjöfart 1850 utvisar i öfrigt att till Nyköping under år 1840 från inrikes orter ankommit 100 lastade och 42 olastade fartyg, med ett sammanräknadt lästetal af $1,787\frac{9}{100}$, och afgått 25 lastade och 108 olastade fartyg, om tillhopa $2,040\frac{74}{100}$ läster. År 1850 utgjorde ankomne lastade fartyg 20 och olastade 40, med 3,568 lästers dräktighet, och de afgångne 33 lastade och 2 olastade, om tillhopa 1,886 läster, utom 22 ankomna och 29 afgångna förpassningsfria fartyg. Inloppet till hamnen uppmuddras fortfarande, så att 10 fots djupgående fartyg nu kunna inlöpa, och staden njuiter i bidrag dertill 400 R:dr Banko årligen af Statens medel.

Fabriker. Utom ett garfveri finnas 5 stycken klädesfabriker, vid hvilka år 1850 förfärdigades 41,312 alnar, deraf större delen, eller 32,775 alnar, utgjorts af korderoj. Det här från början af 1600-talet befintliga, privilegierade messingsbruket har endast till en ringa del bedrifvits, hvaremot alla dertill hörande, med stora kostnader i sednare tider anlagde verk, såsom mekanisk verkstad, skeppsvarf m. m., till stor men för rörelsen i staden och kringliggande ort, stått obegagnade, sedan det bolag, hvilket denna egendom tillhörde, år 1844 kom på obestånd.

Helsovården ombesörjes af 3:ne Läkare, hvaraf en aflönas af staden. De öfrige 2:ne äro den ena Hospitals- och Lazarett-Läkare och den andra Provincial-Medikus.

Bland undervisningsanstalter upptages i första rummet elementarskolan med 1 Rektor 5 ordinarie Lärare samt Sång- och Gymnastik-Lärare. Lärjungarnes

garnes antal uppgår till 120 à 150. Vidare finnes lancaster- eller folkskola gemensamt för stadens båda församlingar i särskilda afdelningar för hvardera könet, samt en genom enskilda bidrag tillkommen småbarnsskola.

Fattigförsörjningen, som vid 1850 års slut ägde en kapitalbehållning af 8,331 R:dr 5 sk. 4 rst. Banko, är gemensam för stadens båda församlingar. Hvad till de år från år sig ökande fattigvårdsutgifterna åtgår utöfver räntemedlen å denna kapitalfond uttaxeras hos stadens skattskyldige, i mån af den bevillning hvar och en erlägger, efter olika beräkningsgrund för fastighetsägare, löntagare och idkare af borgerlig rörelse. Dessutom finnas 6 stycken andra fonder, med en kapital-behållning vid 1850 års utgång af tillhoppa 23,931 R:dr 17 sk. 8 rst. Banko, hvarå afkomsten användes till fattiga borgareenkor och barn i staden, pensionering af till Hallverket hörande tjänstemän, till understöd af fattiga fabriksarbetare, till underhåll för fattiga, bosatte i och utom Länet, samt till stipendier för Studerande m. m., efter gifvarnes föreskrifter.

Mälare-Provinsernes enskilda bank har sedan år 1847 härstädes haft en afdelning, med ett kapital af omkring en half million Riksdaler R:gds, för bedrifvande af kreditiv- och diskontroll. Det torde icke vara tvifvelaktigt att denna bank-afdelning, skött med den urskiljning att endast några få lagsökningar behöft anställas, utan att dock banken fått vidkännas den ringaste förlust, haft ett på ortens handel och rörelse välgörande inflytande.

Strengnäs, belägen vid Mälaren. Folkmängden derstädes utgjorde år 1850 ett antal af 1,248. Handeln är af föga betydighet. Den utöfvades år 1840 af 4 och 1850 af 16 personer, hvaraf 10 qvinnor.

Sjöfarten är ej heller betydlig, och utgjorde antalet fartyg, som år 1850 tillhörde denna stad, endast 2:ne om tillhoppa 27 lästers dräktighet; men här-till kommer en liflig, nästan daglig ångbåtskommunikation med hufvudstaden, underhållen af fartyg, som i förbifarten till och från andra städer vid Mälaren och Hjelmaren lägga till vid stadens brygga. Handtverkeri-idkarnes antal uppgick nämnde år till 30 män och 2 qvinnor jemte 25 gesäller och 34 lär-lingar. Jordbruket utgör en af stadens betydligaste näringar och uppgår rym-den af den staden tillhörige åker till icke mindre än 671 tunnland och äng till 374. Stadens egentliga betydighet består deruti, att den är säte för Stif-tets Biskop och äger ett större läroverk, der den fordna elementarskolan och gymnasium blifvit förenade, försedt med 15 ordinarie Lärare, som hibringa undervisning åt omkring 150 lärjungar, hvaraf staden har en icke obetydlig

inkomst. Den här befintliga, särdeles vackra domkyrkan är en bland de äldsta i riket. Folkskola finnes sedan år 1823, gemensam för staden och landsförsamlingen, der omkring 100 barn erhålla undervisning.

Fattigvården bestrides dels af räntor af donerade medel och uttaxering hos stadens innevånare, dels genom anskaffning af materialier till arbete och försäljning af de tillverkade varorna. Sjukvården ombesörjes af 2:ne här bosatte läkare, af hvilka den ene njuter aflöning af stadskassan.

Eskilstuna, belägen vid Hjelmare- eller Eskilstuna-ån, $\frac{3}{4}$ mil från dess utlopp i Mälaren. Denna först år 1659 med privilegier försedda stad har under sednare tider vunnit betydlig förkofran och tillväxt, så att invånarnes antal, som år 1810 beräknades utgöra 1,855, 40 år sednare uppgick till 3,808. Stadens förnämsta näringsgren består af jern- och stålförädling och utgjorde år 1850 antalet af i staden skattskrifna handtverkare 217 och handtverksidkande qvinnor 21 med 316 gesäller, 530 lärlingar och 113 andre arbetare, hvaraf det största antalet vid berörde yrke hade sysselsättning; Och finnas här åtskilliga fabriker för finare smidestillverkning, 1 mekanisk verkstad, tillhörig Direktör Munktell, 1 stångjernshammare, 4 räckhamrar och 4 slipverk m. m. Handeln var år 1850 fördelad mellan 24 minuthandlande män och 2 qvinnor, taxerade till sammanlagdt 512 R:dr 24 sk. Banko i bevillning för rörelsen. Tillsörseln af landtmannavaror å torgdagarne är synnerligen liflig. Jordbruket är ringa. Rådhus är nyligen uppfördt, i förening med det förut omförmälda cellfängelset.

För undervisnings meddelande finnes här en elementarskola, under Rektor och en annan lärare, med 30 lärjungar jemte en förberedande klass, motsvarande den förut befintliga folkskolan, och flickskola, med omkring 100 lärjungar i hvardera, hvarförutan en söndagsskola är inrättad.

Fattigvården är betungande, ehuru underlättad af enskilda betydliga donationer och ett år 1841 af Rikets Ständer beviljad statsanslag af 10,000 R:dr Banko, hvarför en arbetsinrättning blifvit anlagd, der omkring 50 personer erhålla bostad och hållas till sysselsättning.

Helsovården ombesörjes af en Stadsläkare jemte den läkare, som är anställd vid det förut omnämnde, här belägne Distrikt-Lazarett och Kurhus.

Thorshälla är belägen jemväl vid Eskilstuna-ån, $\frac{1}{4}$ mil från dess utlopp i Mälaren. Staden, som under detta århundrade föga tillvuxit, hade år 1850 607 invånare, hvaraf 3 handlande, taxerade till 36 R:drs bevillning, 20 handt-

verkmästare med 14 gesäller och 22 lärlingar. Till staden hörde sistnämnde är 4 fartyg om tillhopa 121 lästers drägtighet, samt 2:ne ångfartyg, hvardera om 45 hästars kraft, hvarmed kommunikation med Stockholm underhålles, och frakter äfven för Eskilstuna stads räkning ombesörjas. Jordbruket är dock stadens hufvudnäring, och utgör den staden tillydande jord 566 tunnland åker och äng, åsatta $12\frac{1}{8}$ mantal. Här finnes en pedagogi, som lärer vara grundad 1619 af hertig Carl Philip. Helsovården ombesörjes af ortens i denna stad stationerade Provincialläkare.

Mariefred är belägen vid Mälaren. De handlandes antal år 1850 utgjorde 5, med tillhopa 50 R:dr i påförd bevillning, handtverkarnes 27, med 17 gesäller och 31 lärlingar. Till staden hörde samma år 3:ne fartyg, om en sammanräknad rymd af 44 läster. Sjöfarten är icke betydlig och har att bestå täflan med landsbygden, enär å ömse sidor af staden lastplatser finnas, hvar af den ena för Åkers styckebruks räkning. Genom ångbåtskommunikationen med hufvudstaden hvarje vecka, under den årstid is icke hindrar, är rörelsen vidare underlättad. Jordbruket är stadens hufvudsakliga näring. En pedagogi finnes. Den af staden antagne och aflönade läkaren ombesörjer sjukvården bland befolkningen, som år 1850 uppgick till ett antal af 643 personer.

Trosa, mindre stad, belägen vid en uppgrundad och för större fartyg osegelbar vik af Östersjön, der Trosa-ån utfaller. Folkmängden år 1850 uppgick till 492 personer. Samma år funnos 3:ne handlande, tillsammans påförde 70 R:dr i bevillning, samt 21 handtverkmästare, 4 gesäller och 9 lärlingar, men både handel och handtverkerier äro föga betydliga här, likasom i öfrige af Länets mindre städer. Hufvudnäringarne äro jordbruk och strömmingsfiske, hvilket sednare idkas i icke ringa mån. Staden har särskildt antagen läkare, som ombesörjer sjukvården, samt en pedagogi, dervid af en lärare undervisning lemnas 50 till 60 lärjungar.

Å det af Södermanlands Regemente under slutet af förra seklet inköpta, och ännu tillhörige, rusthållet 1 mantal Malma i Lilla Malms socken af Wilåttinge härad, är *Malmköpings* köping anlagd, som med hänseende till handel och rörelse kan jemföras med Länets mindre städer. Här funnos år 1850 14 män och 1 qvinna, idkande handel och därför taxerade till 104 R:dr i bevillning, 25 handtverksidkaude personer och 26 gesäller, lärlingar samt arbetare. Folkmängden, som uppgår till omkring 300, erhåller läkarevård af

den här stationerade extra Provincial-Läkaren som tillika är Bataljons-Läkare. Köpingen, som lyder under landsrätt, har särskildt antagen Ordningsman. Södermanlands Regemente har här sina öfningsmöten.

Nyköping den 28 Maj 1853.

G. E. Frölich.

G. Engström.

Johan Lagerbjelke.

TABELL för Landet inom

Nyköpings Län för åren 1848-1850.

Hemmental.	Utsäde af											Medelafkastning, sedan utsädet är adraget.											Underhållna Kreatur.										Uppskattad värde.																																									
	Femårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Åttioårlig		Uppskattad värde.	Grunder.																																												
	Mantal	St.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.	T. r.			T. r.	T. r.																																										
Lästlott med dertill hörande hemman	341	351	30	135	25	24	21	14	97	240	945	175	120	105	70	485	65	150	170	78	205	94	85,990	190,631	3,327	4,140	9,619	4,936	26,188	5,147	4,613	4,041	2,422	29,366	43,518	179,208	31,700	23,829	22,064	14,521	173,984	12,024	18,707	34,994	16,883	50,843	31,054	358	15,492,471	3,327	4,140	9,619	4,936	26,188	5,147	4,613	4,041	2,422	29,366	43,518	179,208	31,700	23,829	22,064	14,521	173,984	12,024	18,707	34,994	16,883	50,843	31,054	358	15,492,471

Nyköping i Landskontoret den 29 Maj 1853.

G. E. Frölich.

Stats															Bidrag.																																				
Bevillning.							Ständiga Räntor.								Klerici-Statens Underhåll.										Diverse Afgifter, onera och allmänna besvär.																										
Efter Bevillnings-Förordningen.			Brävnings-afgift.	Summa.	Jordbets- och Hemmans- Ränta.	Kronotonde.	Aftrad.	Mantals-penningar.	Gärnings-ören.	Tionde och öfror af Bråk, Berg- verk samt andra Verk och Inrättningar.	Summa.	Arrende-Medel.	Kostnad för Rustning och Rote-ring.	Pastorats.					Kapellaners.					Summa.	Fattig-försörjning.	Skjuts.	Våghällning.	Diverse Afgifter, onera och allmänna besvär.	Summa Stats-Bidrag.																						
Efter 1:sta Art.	Efter 2:dra Art.	Efter 3:de Art.												Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.							s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.	r.	Rdr.	s.
70	12	183	4	123	2	255	33	2,120	4	182	18	6	1,715	48	4	78	42	4,105	5	6	971	40	23	3	19	48	274	33	59	18	412	690	24	125	9	6,356	41	8													
28	30	101	8	788	9	917	38	302	24	812	6	6	35	12	1,649	42	4	11,003	24	1	97	20	129	40	1,199	4	169	20	169	20	404	24	143	12	16,287	20	7														

Johan Lagerbjelke.